

Сметаніна Н. В.,
НУ «Юридична академія України імені
Ярослава Мудрого», аспірант кафедри
кримінології і кримінально-виконавчого права

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЇ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства та розбудови державності в Україні вивчення кримінологічного-правового феномену злочинності має велике теоретичне та практичне значення, адже потребує перегляду і нової інтерпретації саме поняття злочинності і критичний аналіз вже існуючих визначень. Стає зрозумілим, що, з одного боку, злочинність – це вияв деструктивності суспільства, а з другого, – вияв деструктивності самої людини.

За даними Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України у 2007 році було зареєстровано 401293 злочинів, у 2008 році – 384424, у 2009 році – 434678, у 2010 році – 500902, у 2011 році – 515833 і у 2012 році (станом на 20.11.2012 р.) – 443665 тис. злочинів. Отже, починаючи з 2009 року спостерігаємо збільшення динаміки злочинності. До негативних тенденцій злочинності в Україні відносимо і значне збільшення кількості зареєстрованих правоохоронними органами середньої тяжкості і тяжких злочинів протягом 2007–2011 рр., що свідчить про те, що злочинність і злочинці стають більш жорстокими і організованими. Так, кількість злочинів середньої тяжкості зросла з 172251 тис. злочинів у 2007 році до 265171 тис. злочинів у 2011 році, тяжких – з 135646 тис. злочинів у 2007 році до 171119 тис. злочинів у 2011 році. У 2012 році було вчинено 231233 тис. злочинів середньої тяжкості і 145733 тис. тяжких злочинів, було зареєстровано 2100 умисних вбивств (та замахів), 3065 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 241050 крадіжок, 19712 грабежів, 2972 розбоїв, 23317 шахрайств, 2176 порушень правил безпеки дорожнього руху, що спричинили смерть потерпілого.

За експертними даними щорічно у світі вчиняються більше 100 млн. злочинів, при цьому простежується тенденція до зростання злочинності в більшості держав. Вчені зазначають, що насправді сукупна маса що-

річно вчинюваних злочинів складає 8–10% від світового соціуму, тобто кожного року, з урахуванням латентних діянь, на планеті вчиняється 600–700 млн. злочинів. Все це змушує по-новому подивитися на явище злочинності у сучасному суспільстві, досліджувати нові фактори у розвитку злочинності, враховуючи загальносвітові тенденції її розвитку. Сучасне визначення злочинності можливе лише на підставі комплексного і всебічного аналізу існуючих нині кримінологічних підходів до визначення злочинності, воно має носити універсальний характер, що відповідає сучасному рівню розвитку кримінології. Незважаючи на значний обсяг наукових праць, присвячених злочинності, ця тема залишається висвітленою недостатньо і потребує подальшої нової наукової розробки, врахування світового досвіду у визначенні поняття злочинності і її кількісно-якісного вимірювання.

Головне в сучасній злочинності – це не кількісні її зміни, а якісні перетворення, вираженням яких служить поява нових видів злочинів, зростання масштабів злочинності, зухвалість і жорстокість дій злочинців, проникнення злочинності в усі структури суспільства і держави, рівень її організованості і міжнародного «співробітництва», тобто концентроване вираження того, що загрожує вільному і незалежному існуванню держави.

Основні визначення злочинності, що нині існують у кримінології, та їх авторів можемо згрупувати у декілька напрямів. Перший напрямок, який назвемо сумарно-статистичний (або соціально-статистичний), що будується на радянській доктрині – це уявлення про злочинність як про відносно масове, історично мінливе, соціальне явище, що представляє собою сукупність злочинів, вчинених на певній території і в певний проміжок часу (І. М. Даньшин, І. К. Туркевич, О. М. Литвак, О. Г. Кальман, О. Г. Фролова та інші) та другий напрямок, що отримав назву новітній (або соціально-практичний чи соціально-активний (діяльнісний)) і представляє злочинність як кримінальну активність частини членів суспільства (теорія кримінальної активності) (А. П. Закалюк), як предметну діяльність і соціальну практику (інституціональна теорія криміналізації суспільства) (В. М. Дрьомін), як прояв криміногенного потенціалу суспільства (В. В. Голіна), як масовий прояв деструктивності у поведінці людей (А. Ф. Зелінський), як форму соціальної адаптації (І. П. Рущенко).

Представники російської школи кримінології підкреслюють, що єдності поглядів на поняття «злочинність» не існує і в російській су-

часній кримінологічній науці. Вчені умовно виділяють такі підходи до визначення злочинності: 1) фундаментальний (доктринальний), або кримінально-правовий (І. І. Карпець, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, С. Я. Лебедев, В. В. Лунєєв, Г. А. Аванесов, А. І. Алексєєв, Ю. М. Антонян, С. М. Іншаков, Г. Ф. Хохряков, В. Є. Емінов та інші); 2) девіантологічний, або релятивно-конвенціональний (Я. Й. Гилинський); 3) природно-неконвенціональний (Д. А. Шестаков); 4) особистісний (А. І. Долгова); 5) безособистісний (О. В. Старков).

Розвиток і формування знань у сфері державно-правових явищ завжди припускає необхідність вирішення проблеми формування понятійного (категоріального) апарату юридичної науки. Розробка понять і їх формування на рівні нормативно-правових (особливо законодавчих) дефініцій і визначення системи термінів, що їх позначає, – досить складна проблема. Складність цієї проблеми особливо загострюється, коли поняття, що потрібно визначити, використовується не лише у юридичній науці, а і у повсякденній мові, широко застосовується засобами масової інформації, соціологами, політиками – як це ми спостерігаємо із явищем злочинності.

І хоча юридичні поняття і характеризуються значною консервативністю і стабільністю, проте із цього не слід робити висновок, що поняття права не підкорюються принципу зміни і розвитку. І якщо норма права – це первинний елемент права, то поняття і терміни – необхідний матеріал їх побудови та існування. До того ж право і суспільство повинні «розмовляти на одній мові».

Поняття злочинності, як і будь-яке поняття, має зміст і обсяг. Пропонуємо таке визначення поняття злочинності: злочинність – це кримінальна практика людей, що проявляється як явище у виді множинності злочинів і осіб, котрі їх вчинили, у визначеному просторово-часовому проміжку і яка підлягає кількісно-якісному виміру і запобіжному впливу.

У реальній дійсності злочинність характеризується як статистична множинність різних актів індивідуальної злочинної поведінки. Поведінки, що утворює зміст забороненої законом кримінальної практики. Враховуючи єдність злочинів і осіб, які їх вчинили, злочинність ми визначаємо як множинність не лише злочинів, але і злочинців. Визначення злочинності через категорію множинності злочинів і осіб, які їх вчинили, дозволяє також надати кількісно-якісну характеристику цього явища у визначеному просторово-часовому проміжку за допомогою кількіс-

но-якісних показників злочинності. Під множинністю розуміється сукупність елементів, об'єднаних за деякою ознакою, на відміну від маси, як чогось цілого і неподільного та сукупності, як неподільної єдності і суми.

Визначення ж поняття злочинності через категорію практика дозволить реалізувати в кримінології соціально-антропологічний метод, пізнати сутність злочинності, побудувати інформаційну модель злочинності, бо практика (від грецької *praxis*) – це дія, діяльність, діяльне життя, досвід.

Відмова від спрощених уявлень про злочинність, реалізація соціально-антропологічного методу (поряд з аналізом усталеного статистичного поняття злочинності) у визначенні і вивченні злочинності дозволить розробити дієвий механізм прогнозування і запобігання злочинності. Але на цьому шляху надзвичайно важливо не замінити поняття власного буття злочинності поняттям кримінального потенціалу особи злочинця.

Поняття злочинності, класифікація проявів злочинності, створення сучасної інформаційної моделі буде вимагати оновленого методологічного обґрунтування, формування підходів до розуміння наукового знання, істини в праві та реалізації теоретичних положень у практичній діяльності. Вирішення зазначених завдань у кримінологічній науці вбачається можливим і необхідним.

Крат В. І.,

НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Інтенсивне застосування конструкції недійсності правочину в правозастосовній практиці детермінує необхідність аналізу правових наслідків недійсності правочину.

У ст. 216 ЦК України, яка присвячена регулюванню правових наслідків недійсності правочину, передбачається, що недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недій-